

JESSIKKA ARO

TROLII LUI PUTIN

**Relatări adevărate din prima linie
a războiului informațional rus**

Traducere în limba română
de Alexandra-Maria Vrînceanu

Lebăda Neagră
Iași, 2021

Cuprins

CAPITOLUL 1. Fuga	9
CAPITOLUL 2. Diplomatul	27
CAPITOLUL 3. Războiul psihologic (<i>aka</i> PSYOPS)	62
CAPITOLUL 4. Voluntarul	69
CAPITOLUL 5. Milioane de vizualizări	104
CAPITOLUL 6. Omul de afaceri	108
CAPITOLUL 7. Universitatea de Stat din Moscova	168
CAPITOLUL 8. Reporterii	173
CAPITOLUL 9. Strada Savușkin, nr. 55	211
CAPITOLUL 10. Eruditul	218
CAPITOLUL 11. Impactul trolilor	251
CAPITOLUL 12. Liderul organizației specializate	260
CAPITOLUL 13. Ce mama naibii??!!	283

CAPITOLUL 14. Investigatorul	300
CAPITOLUL 15. Procesul	341
CAPITOLUL 16. Sursa din interior	352
CAPITOLUL 17. Întoarcerea	377

CAPITOLUL 1

Fuga

Am fugit din țara mea natală, Finlanda, la finele lunii februarie 2017. Chiar înainte de a pleca, am făcut o prezentare despre pericolele propagandei rusești și despre știrile false la sediul Consiliului Național Finlandez al Poliției din Helsinki.

Când eram elevă, ni s-a spus la școală că Finlanda se număra printre cele mai sigure țări din lume. Însă pentru mine, o jurnalistă obișnuită de la serviciul public de radiodifuziune *Yle*, dreptul de a trăi neatinsă în țara mea natală fusese grav compromis, pur și simplu din cauza meseriei mele.

Până la momentul când am fost nevoită să plec în străinătate, fusesem vizată în mod sistematic de amenințări cu moartea și de articole pline de obscenități timp de doi ani și jumătate. Site-urile pline de vorbe de ură i-au spălat într-atât pe creier pe cei care îmi erau prieteni, încât mi-au devenit dușmani.

Diverse articole online, anonime, au încercat să mă facă să par o infractoare, o mincinoasă și o persoană bolnavă psihic. Tot felul de necunoscuți mi-au sugerat metode prin care să mă sinucid: astfel, un individ mi-a propus să mă spânzur, în timp ce altul mi-a recomandat o *sinucidere rusească*, adică cineva să mă împingă sub roțile metroului, iar treaba să fie prezentată de o asemenea manieră, încât să pară alegerea mea.

O a treia persoană își exprima dorința ca cineva să *îi tragă nenorocitei un glonț în cap, în stil rusec*. Ori de câte ori îmi deschideam laptopul sau aruncam o privire la ecranul telefonului, eram nevoită să citesc fan-teziile altora cu moartea mea, care mă bombardau una după alta.

Violența psihologică purta marca arhitecților din spatele propagandei de la Kremlin. Mă temeam că, în orice moment, urma să ajungă din mediul online în lumea reală.

Devenisem ținta influențelor ostile dintr-un singur motiv. Eram jurnalist și mă preocupa investigarea modului în care propaganda de pe rețelele sociale rusești acționa transfrontalier, în Finlanda.

Aveam 33 de ani în septembrie 2014, când mi-am lansat investigația despre trolii care răspândeau propaganda rusească și care, mai apoi, urma să ajungă cunoscută în întreaga lume. Viața mea era liniștită și visam să-mi întemeiez o familie. Nu aveam dușmani, iar pentru criminalii în serie ori membrii grupurilor extremiste nu prezentam niciun interes.

În calitate de jurnalist, eram specializată pe fosta Uniune Sovietică, propagandă și grupuri extremiste. Pe la începutul carierei mele locuisem în Rusia și, pe parcursul domniei președintelui Vladimir Putin, urmărisem presiunea exercitată asupra jurnaliștilor ruși, dar și actele de violență și crimele săvârșite. Reporterii care investigau fărâdelegile comise de regim, riscându-și astfel viața, erau idoli mei din punct de vedere profesional.

Mai înainte de aceasta, investigasem recrutarea jihadiștilor pe rețelele sociale, precum și criminalitatea organizată.

Dar abia atunci când am început să investighez cea mai recentă unealtă folosită de Kremlin în războiul informațional din străinătate s-a declanșat o campanie de ură îndreptată împotriva mea, pe care experții în materie de securitate o descriu drept având un caracter *exceptional*.

Hărțuitorii urmăreau să mă epuizeze din punct de vedere psihologic. Astfel, aceștia voiau ca eu să decid să mă protejiez și să încetez să mai investighez operațiunile ruse, precum și să mă abțin din a discuta public despre acestea.

De-a lungul parcursului meu profesional mă obișnuisem cu materialele șocante și violente, căci făcusem reportaje despre războaie, despre dezastre naturale ori aviatice, precum și despre infracțiuni privind drepturile omului. Însă nimic din cariera mea nu mă pregătise pentru situația

Respect pentru oameni și cărți

în care a trebuit să parcurg mii de meme, grupuri de discuție, poze și materiale video defăimătoare (și a căror răspândire era de necontrolat) – toate fiind despre mine.

Înainte de a părăsi Finlanda, am făcut tot ce mi-a stat în putință pentru a pune capăt hărțuirii la care eram supusă, sau măcar pentru a-i limita impactul covârșitor asupra mea și a activității mele profesionale. Am semnalat Facebook, Twitter și YouTube existența unor conturi care încălcau standardele comunitare ale serviciilor respective prin faptul că mă asaltau cu amenințări și postări calomnioase.

Potrivit răspunsurilor automate primite din partea companiilor respective, *conținutul nu reprezintă o încălcare a standardelor noastre comunitare*. Aceasta în pofida faptului că era clar ca lumina zilei faptul că acele conținuturi încălcau atât standardele lor, cât și legile finlandeze. Acești giganți mass-media erau bucuroși să își ofere serviciile drept platforme pentru ceea ce reprezenta, în esență, o propagandă sponsorizată de stat.

Le-am solicitat ajutor funcționarilor finlandezi în materie de securitate și le-am cerut să ia măsuri în repetate rânduri. Mi-am vărsat năduful în fața unui agent de poliție, care mi-a spus că legislația nu conține prevederi menite să împiedice preventiv infracțiunile sau să îi oprească pe infractori. Singura opțiune la care puteam apela era aceea de a depune plângeri penale, urmând să treacă ani buni până ce s-ar fi finalizat procesele.

Bănuiam că nici măcar condamnările nu ar fi garantat împiedicarea infracțiunilor respective; din nefericire, aveam mare dreptate.

Pe măsură ce poliția a demarat anchetele, agenții de poliție au devenit, la rândul lor, ținta calomniilor și a articolelor obscene publicate în mediul online. Au fost publicate documente confidențiale ale organelor polițienești însă, pe parcursul anchetei, site-urile online de știri false *m-au acuzat pe mine* că eram responsabilă pentru anchetă și i-au instigat și pe alți trolii și hackeri furioși să mă atace online.

Propagandiștii din mediul online se folosesc cu dibăcie de legile și de sistemele juridice occidentale, care nu sunt actualizate într-o măsură suficientă pentru a răspunde nevoilor generate de răspândirea în mod organizat a urii pe Internet.

Am încercat să fac lobby pe lângă Parlamentul finlandez, precum și pe lângă cel britanic și american și am propus modificări legislative

în vederea combaterii războiului informațional rus într-un mod mai eficient. Drept urmare, mi s-au adus din nou abuzuri și ocări.

Având în vedere faptul că nici eu, nici poliția nu am reușit să punem capăt persecuției care îmi afecta grav capacitatea de activă în calitate de jurnalist, am încercat să îi tratez „simptomele”: mi-am dotat locuința cu dispozitive de securitate.

Din punct de vedere legal, persoanele care se ocupau de situația în care mă aflam erau angajatorul meu, și anume serviciul public finlandez de radiodifuziune Yleisradio și poliția. Este răspunderea angajatorului să își protejeze angajații, iar poliția este responsabilă de soluționarea infracțiunilor.

Eu am avut încredere în ambele instituții. Am crezut că, într-o bună zi, operatorii „uzinei” infracționale create împotriva mea vor fi trași la răspundere, iar impactul unei întregi serii de infracțiuni asupra bunăstării mele și a condițiilor în care îmi desfășuram activitatea profesională va fi redus la minim. Până atunci, tot ceea ce trebuia să fac era să am grijă de mine.

Însă timpul a trecut... Nimic nu i-a stat în cale bandei mafiote și răzbunătoare de internauți, a cărei misiune era să-mi distrugă credibilitatea, statutul profesional și viața. Sistemele de alarmă și măsurile de siguranță din locuința mea nu m-au apărut de campania online de discreditare, care reușise să atragă mii de oameni obișnuiți.

Rămăsesem, astfel, cu două opțiuni: fie continuam să investighez războiul informațional rus și să educ oamenii, fiind, totodată, ținta hărțuirii și a altor infracțiuni, fie încetam să investighez subiectul, retrăgându-mă din viața publică și, cel mai probabil, rămânând singură.

Am înțeles atunci că cei care se aflau în spatele linșării mele mă manipulau pentru a se asigura că aleg cea din urmă opțiune. Din respect față de meseria de jurnalist și față de țara mea natală am ales prima opțiune.

Dacă încetam să fac reportaje, asta însemna încălcarea codului de etică jurnalistică. Potrivit codului, trebuie respinse orice tentative de influență din exterior. Altfel spus, nu este permis să li se acorde puterea decizională jurnalistică celor din afara redacției.

În cazul în care cedam, încălcam promisiunea făcută publicului, întrucât este datoria jurnalistului să le transmită informații cititorilor,

Respect pentru oameni și cărți

ascultătorilor și telespectatorilor. Dacă teama mă făcea să mă opresc, asta însemna că nu mai investigam trolii de la Kremlin și știrile false, refuzându-i, astfel, publicului dreptul de a primi informațiile. Acest drept este garantat prin Declarația Universală a Drepturilor Omului și este consacrat în constituțiile multor țări.

Aflasem că dezinformarea de pe rețelele sociale rusești amenința discuțiile civice și securitatea națională în mai multe țări, așa că am avertizat publicul cu privire la ambiția Kremlinului de a manipula atmosfera politică în avantajul său.

I-am prevenit, spunându-le că cei de la Kremlin profitau de rețelele de socializare pentru a se amesteca în treburile Occidentului.

Evenimentele care s-au desfășurat după avertismentele mele au demonstrat că am avut dreptate: în 2016, fabricile rusești de trolii de pe rețelele sociale au atacat alegerile prezidențiale din SUA și referendumul din Marea Britanie, privind părăsirea Uniunii Europene, au promovat independența Cataloniei față de Spania și au alimentat actele de violență din Franța, care au avut loc în timpul protestelor organizate de mișcarea vestelor galbene.

Mai mult, am primit continuu reacții recunoscătoare ca urmare a muncii depuse. Munca mea de documentare era citată la scară largă. Elevi, jurnaliști, diplomați și experți cibernetici și în materie de securitate mi-au apreciat munca de investigație. Am fost invitată la diverse conferințe în întreaga lume și am dat interviuri pentru mass-media.

Cu toate acestea, ori de câte ori mergeam pe stradă în Finlanda, simțeam sabia lui Damocles cum îmi atârna deasupra creștetului. Potrivit studiilor, conținutul plin de ură instigă la acțiuni pe măsură.

Mă temeam că un consumator de știri false, care mai e și instabil psihic, ar putea fi stârnit într-atât încât să mă atace fizic. Poliția a realizat o evaluare a amenințărilor și a ajuns la aceeași concluzie și anume că, în Finlanda, eram vizată de acte impulsive de violență dacă mă aflam în locul nepotrivit, la momentul nepotrivit.

Cu toate acestea, atunci când mă deplasam în străinătate, unde nu mă știa nimeni, mă simțeam în siguranță.

Finlanda încă se număra printre cele mai sigure și libere țări din lume în ceea ce privește mass-media, însă nu și pentru mine.

Din cauza faptului că doream să continui să îmi desfășor activitatea, să scriu această carte, să împărtășesc informații și să educ oamenii – și să-mi duc traiul obișnuit, plictisitor și privat, cel mai mare vis al meu fiind acela de a rămâne însărcinată și de a deveni mamă – a trebuit să plec din Finlanda.

Am donat lucrurile de care nu mai aveam nevoie, mi-am împachetat totul, am închiriat casa și mi-am rezervat un bilet de avion dus, departe de Helsinki.

În ziua emigrației mele, la sfârșitul lunii februarie 2017, mi-am terminat prezentarea de la sediul Consiliului Național Finlandez al Poliției și am anunțat că urma să plec pentru a putea duce o viață normală. Seppo Kolehmainen, șeful poliției finlandeze, mi-a strâns mâna și mi-a urat drum bun.

Doouă ore mai târziu m-am îmbarcat în avion. Nu știam dacă urma să mi se acorde un permis de muncă și de ședere în noua mea țară, însă speram că mutarea îmi va readuce libertatea și, pentru asta, eram dispusă să plătesc oricât.

Am plâns pe toată durata zborului.

Abia mai târziu mi-am dat seama de esența genială a torturii prin intermediul Internetului: nu puteam scăpa nici de infracțiunile comise în mediul online, nici de impactul produs de acestea doar prin trecerea frontierelor fizice dintre state.

Infracțiunile erau instigate online. Nu există granițe între țări în mediul online, astfel că impactul lor devastator s-a extins și asupra noii mele țări.

Faptul că am schimbat țara nu mi-a redat libertatea. Totuși, măcar mă simțeam în siguranță din punct de vedere fizic și puteam să dau curs chemării mele.

TÂLHARUL SATULUI

Înainte să ajung în vizorul armatei internaționale de troli pe care o comandă Putin, viața mea era serenă.

Eram întru totul devotată muncii mele și mă ocupam atât de știri naționale, cât și internaționale. Am luat parte la crearea unui nou proiect

pe rețelele sociale, numit „Yle Kioski”, pentru a viza acel segment al populației care nu era interesat de reportajele tradiționale realizate de Yleisradio, serviciul public finlandez de radiodifuziune.

Îmi doream să îi aduc informații relevante publicului meu. În calitate de jurnalist finlandez, eram privilegiată: beneficiam din plin de anumite libertăți, la care majoritatea jurnaliștilor din lume pot doar să viseze.

În Finlanda, codurile penale și dreptul muncii, normele stricte de etică jurnalistică, precum și autoreglementarea mass-media ne ofereau un mediu sigur pentru a ne publica reportajele.

Sau cel puțin așa am crezut...

Încă din 2013, făcusem reportaje despre revoltele cetățenilor din Ucraina împotriva președintelui ucrainean corupt Viktor Ianukovici.

Pe măsură ce în Ucraina tot începeau să apară așa-ziii „separatiști” pro-Kremlin și să preia controlul asupra posturilor de televiziune și a clădirilor administrative, în primăvara anului 2014, pentru mine, în calitate de filtru educat prin care treceau informațiile, a devenit dificil să transmit informații confirmate și reale.

Situația a fost prezentată în mod neclar de mass-media rusească și de diverse site-uri dubioase, care vehiculau acuzații cum că Ucraina era agresorul, precum și ideea că țara suferea de pe urma unui conflict *intern*.

Înainte de acestea, făcusem un reportaj despre un alt conflict contaminat în mod specific de propagandă, și anume războiul de cinci zile dintre Rusia și Georgia din 2008. Însă în Ucraina, în 2014, numărul campaniilor internaționale de informații false și al celor lansate pe rețelele de socializare era halucinant.

Fusesem mereu intrigată de conceptele de influență ostilă non-militară, operațiuni psihologice și propagandă care vizează civilii.

Germania Nazistă și Uniunea Sovietică au arătat lumii cât de rapid poate conducerea politică să preia controlul asupra minților oamenilor și să-i transforme în slugi loiale regimului.

Pentru a-și putea menține puterea și a-și îndeplini ambițiile politice, dictatorul nu trebuia decât să preia controlul asupra mass-media libere și să o transforme într-o portavoce a regimului – treptat ori cu forța.

Din punct de vedere istoric, una dintre cele mai eficiente metode ale propagandei de război era *dezumanizarea* inamicului, prezentându-l drept o creatură inumană monstruoasă.

Odată demonizat dușmanul, războiul împotriva sa este justificat, iar soldații sunt motivați să lupte pentru o cauză aparent legitimă.

Neuroștiința ne arată de ce e eficientă dezumanizarea: creierul uman este structurat în așa fel încât să separe și, astfel, să discrimineze. Limbajul rasist și imaginile ostile despre evrei, musulmani ori ucraineni, de pildă, evocă imagini mentale puternice și alimentează discriminarea.

De exemplu, înclinația creierului spre discriminare a fost prezentată într-un studiu realizat în Statele Unite în 2016: subiecții testați au evaluat poze cu oameni ai străzii și erau predispuși să îi catalogheze drept subumani.

Din punct de vedere istoric, demonizarea a dat naștere la genocide și crime împotriva omenirii, astfel că instigarea la ură împotriva minorităților sau a etniilor este interzisă în țările occidentale.

În 2014, mass-media, controlată de statul rus, prezentase Ucraina în mod sistematic drept o țară condusă de forțe malefice, de dușmani bine-cunoscuți tuturor din punct de vedere istoric, și anume fasciști și naziști. Potrivit spuselor Kremlinului, poporul ucrainean trebuia eliberat de sub imperiul forțelor naziste ale răului.

Unii soldați s-au înrolat în armată pentru a-i elibera pe ucraineni de sub dominația fascistă, însă au fost dezamăgiți, căci n-au găsit niciun fascist.

Pe măsură ce citeam teoriile conspirației diseminate pe Internet despre Ucraina, a început să mă preocupe războiul informațional rus, purtat împotriva întregii comunități internaționale.

În toamna lui 2014 i-am luat un interviu lui Andrei Illarionov, un fost consilier apropiat al lui Putin. Acesta a susținut o prezentare senzațională despre războiul informațional rus în cadrul unei conferințe de la Talinn.

Afirmând public faptul că Rusia nu mai era o democrație, Illarionov părăsise țara în 2005 și se mutase în Statele Unite pentru a deveni cercetător.

Fostul om din interior și consilierul lui Vladimir Putin în ceea ce privește politica economică a dat interviuri extrem de interesante despre activitățile desfășurate de Rusia în Ucraina pe parcursul anului 2014. De pildă, Illarionov a dezvăluit faptul că puterea de la Kremlin pusese

Respect pentru oameni și cărți

la cale operațiunile desfășurate împotriva vecinilor săi, în urmă cu peste un deceniu.

În interviurile susținute, acesta a descris modul în care războiul informațional psihologic este predat atât în școli, în universități, cât și funcționarilor obișnuiți, în Rusia zilelor noastre. Illarionov a povestit cum mass-media rusească nu este independentă, ci face parte din mașinăria condusă de regim, care asigură realizarea intereselor politice ale Kremlinului.

El a atras atenția asupra faptului că, în epoca digitală, este ieftin și eficient să distribui propagandă în mediul online, iar informațiile traversează granițele cât ai clipi.

Atunci când l-am întrebat de ce Kremlinul desfășoară acest război informațional, mi-a răspuns că există numeroase motive la baza demersului: Kremlinul voia să îi explice atât poporului rus, cât și altora, de ce duce războiul din Ucraina. În plus, voia să le arate tuturor „cine e șeful”.

Însă mai era o explicație.

„Pentru Kremlin contează cel mai mult să demonstreze faptul că *poate* duce un război informațional. Aidoma tâlharului satului, Rusia vrea să îi arate lumii că poate să facă ce vrea”, a mai spus Illarionov într-un interviu pe care l-am publicat prin angajatorul meu, serviciul public finlandez de radiodifuziune.

ARME MODERNE DE DISTRUGERE ÎN MASĂ

Regimul rus mobilizase un nou front în ceea ce privește războiul său informațional: erau vizate atât persoanele de pe teritoriul statului rus, cât și cei din afara granițelor.

La Sankt Petersburg, aflat la mai puțin de 400 de km, parcurși cu mașina, de capitala finlandeză Helsinki, o agenție scornea minciuni și denaturări ale faptelor și le posta pe rețelele sociale.

O așa-numită „fabrică de trolii” din Rusia fusese deja expusă în 2013. Mai mulți jurnaliști independenți și curajoși se infiltraseră în cadrul

agenției respective și lucraseră acolo în calitate de „trolli” (cum își spuneau lucrătorii de la fabrica de propagandă), publicându-și mai apoi descoperirile.

Trollii primeau lunar salarii pentru a se preface că sunt cetățeni adevărați, care își exprimau opiniile pe rețelele de socializare. Aceștia își creau și actualizau profiluri false, bombardau sfera rețelelor sociale cu diverse comentarii de laudă la adresa președintelui rus Vladimir Putin și ridiculizau atât personalitățile rusești din opoziție, cât și pe cele din Statele Unite.

Conturile de e-mail ale angajaților și superiorilor de la fabrica de trolli fuseseră sparte și făcute publice.

Potrivit unui document strategic obținut de site-ul de știri *Buzzfeed*, obiectivul agenției era acela de a *modifica ponderea dintre comentariile pro și contra Rusiei din mediul online*. Din punct de vedere practic, misiunea fanilor plătiți ai lui Putin era aceea de a manipula pe oricine discuta despre Rusia online.

În Finlanda, trollii aveau deja o ascensiune înfloritoare. În vara lui 2014, i-am luat un interviu despre conceptul de război hibrid lui Jarno Limnell, un expert finlandez în materie de securitate cibernetică, acesta aflându-se la Universitatea Aalto în calitate de profesor invitat. Limnell mi-a spus că trollii ruși de pe Twitter atacau și comentau informațiile pe care le posta acesta.

Întrucât Carl Haglund, ministrul finlandez al Apărării, a vorbit public despre influența exercitată de Rusia în mediul online și a declarat că primise sute de mesaje anonime denaturante la postările sale de pe Facebook și Twitter privind Ucraina, am realizat că liderii de opinie finlandezi importanți erau atacați de Rusia.

M-a îngrijorat posibila amenințare pe care o prezenta armata de admiratori falși ai lui Putin pentru publicul larg. Fără să știe, multă lume putea urmări, distribui și citi materiale și, astfel, putea fi influențată de informații ce proveneau de la fabrica de trolli din Sankt Petersburg sau de la agenții care răspândeau materiale asemănătoare de propagandă de prin alte părți ale Rusiei.

Doctrina militară a Kremlinului este dedicată *protejării intereselor Rusiei cu privire la spațiul informațional*. În opinia mea, acest lucru pune în pericol dreptul fundamental al cetățenilor de rând, și anume libertatea de exprimare, care include dreptul la informații concrete.